УДК 94 : 327 (4-6ЄС)] (477+478)] (045)
DOI: https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.4.286

Тетяна Кузнець, Лариса Фицик*

Україна та Молдова на шляху до євроінтеграції

Анотація: *У статті досліджено євроінтеграційний шлях України та Республіки Молдова; прослідковано динаміку економічних, політичних, соціальних відносин між країнами та Європейським Союзом; охарактеризовано ключові фактори, які унеможливили вступ цих держав до ЄС від 1991 до 2024 рр. У статті виокремлено зовнішні та внутрішні фактори, які сприяли як зближенню, так і віддаленню України та Молдови з країнами-членами ЄС. Враховано також суттєву роль Росії, яка всіма можливими способами намагається утримати свій вплив у цих країнах і перешкодити їх приєднанню до Європейського Союзу.*

Зроблено висновок, що Україна та Молдова пройшли довгий шлях у напрямку ЄС, змінюючи свої орієнтири то на Європу, то на Росію. На таку часту зміну поглядів впливала зміна влади в обох країнах, яка орієнтувалася як на ЄС, так і на Росію. В Україні це було пов'язано з тим, що деякі українські політики були відверто проросійськими та часто виступали маріонетками «кремля». У Молдові ситуація дещо інша: у країні як промосковські, так і проєвропейські чиновники постійно лавірували між двома сторонами, намагаючись не сваритись ні з одними, ні з іншими. І не можна відкидати шантажі, погрози та пряму агресію «кремля». Проте усі намагання Москви не справдилися, обидві країни ці події лише загартували, консолідували та згуртували у єдиному прагненні назавжди відкинути Росію у минулому та вступити до європейського майбутнього.

Ключові слова: *Україна, Молдова, Європейський Союз, російсько-українська війна, Придністровський конфлікт, Росія, євроінтеграція*

Постановка проблеми. Україна та Молдова стали суверенними державами у 1991 р., проте, хоч СРСР розпався, залишилась його спадкоємиця – Російська Федерація, яка кидає довгу тінь на усі колишні республіки, прагне зберегти свій контроль над ними. Від дня проголошення незалежності пройшло багато часу, але обидві країни ніяк не можуть вільно функціонувати у світі та взаємодіяти з іншими державами.

У цьому аспекті ключову роль відіграє інтеграція до Заходу. Саме проєвропейський вибір дасть змогу сучасним Україні та Молдові розірвати назавжди радянські наративи та стати частиною європейської спільноти. Такий зв'язок дасть обом державам економічну, політичну, соціальну підтримки для їх майбутнього процвітання.

Аналіз досліджень. Проблема євроінтеграції Молдови та України є предметом досліджень низки науковців і дослідників. Варто відмітити статтю А. Вуйко[1], яка проводить

* *Кузнець Тетяна Володимирівна* – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, Україна);
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9282-110X; e-mail: history_uman@ukr.net

Фицик Лариса Анатоліївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, Україна);
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5953-2018; e-mail: larysa_fytsyk@ukr.net

[1] *Вуйко А.* Основні етапи формування євроінтеграційного курсу України та Молдови: порівняльна характеристика. *Грані.* 2023. Вип. 27 (6). С. 33-42.

порівняльний аналіз етапів євроінтеграційного курсу України та Молдови від 1991 по 2023 рр. Варта уваги праця Т. Ляшенко[2], яка аналізує тенденції проросійського та проєвропейського курсів Республіки Молдова за кожного президента. Сучасну позицію України в Молдові висвітлює звіт колишнього Посла України в Республіці Молдова І. Гнатишина[3], який дає об'єктивну оцінку співпраці двох країн на міжнародному рівні та позиції України у Придністровському конфлікті. Стосовно економічної підтримки та співпраці України з ЄС, варто відмітити звіти Представника України при Європейському Союзі В. Ченцова[4].

Метою статті є висвітлення становлення та еволюції євроінтеграційного курсу України та Республіки Молдова з 1991 по 2024 рр.

Завдання статті: – розкрити передумови становлення євроінтеграційного курсу України та Республіки Молдова від 1991 до 2024 рр.; – проаналізувати джерела, які висвітлюють шлях обох країн до Європейського Союзу; – визначити головні проблеми, які не дають змоги цим державам вступити до ЄС.

Методологічну основу дослідження становлять, у першу чергу, історичний і порівняльний методи. Відстежуючи перебіг євроінтеграційних подій в Україні та Республіці Молдова від проголошення незалежності до сьогодення, виокремлюються причинно-наслідкові зв'язки між проєвропейськими та проросійськими орієнтаціями очільників країн, їх програмами реформ та їх реалізацією. Порівняльний метод сприяє проведенню аналогії між внутрішніми та зовнішніми факторами, які віддаляли обидві країни та зближували їх з ЄС, діяльність проросійських і проєвропейських політиків всередині держав, економічні та політичні можливості країн та їх підтримку з боку Європейського Союзу.

Наукова новизна полягає в тому, що на сьогоднішній день питання вступу України та Молдови до Європейського Союзу є актуальним. У статті розкрито становлення та еволюцію євроінтеграційного курсу обох країн і фактори, які перешкоджають їм приєднатися до Європейської спільноти. Також визначено сучасну ситуацію у кожній з країн, їх реальні плани та можливості для вступу в ЄС.

Виклад основного матеріалу. Україна та Молдова стали незалежними 1991 р. із розпадом СРСР. З того часу ці країни пройшли довгий шлях до євроінтеграції. Обидві держави прагнуть змін, у них є спільні цілі й амбіції, спільні проблеми та спільні можливості.

Відносини з Молдовою посідають важливе місце у системі зовнішньополітичних інтересів України, що зумовлено наявністю спільного кордону, проживанням у Молдові численної етнічної громади українців, близькістю зовнішньополітичних пріоритетів, значним потенціалом розвитку взаємовигідної економічної співпраці. Крім того, Україна є активним учасником зі статусом посередника у переговорному процесі з врегулювання Придністровського конфлікту. Україна прагне розвивати дружні, добросусідські та

[2] *Ляшенко Т.* Молдова на шляху євроінтеграції: взаємовідносини влади і опозиції. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України.* 2015. Вип. 4 (78). С. 361-376.
[3] *Гнатишин І.* Україна і Республіка Молдова: невикористаний потенціал. *Україна дипломатична.* 2018. Вип. 19. С. 393-396.
[4] *Ченцов В.* Радимо партнерам у Брюсселі дотримуватися максимальної гнучкості, але не забувати про свої зобов'язання. *Україна дипломатична.* 2023. Вип. 24. С. 285-302.

взаємовигідні відносини з Республікою Молдова, що ґрунтуються на повазі суверенітету і територіальної цілісності обох держав[5].

У 1994 р. Молдова підписала Угоду про партнерство та співробітництво з ЄС (того ж року таку Угоду підписала й Україна). І молода незалежна Молдова та ЄС тоді шукали нових форматів взаємодії, а ця угода заклала основу для політичної, економічної та культурної співпраці між ними. Через складнощі ратифікаційного процесу і для Молдови, і для України Угоди про партнерство та співробітництво набули чинності лише у 1998 р.[6]

Молдовський шлях євроінтеграції є малозрозумілим для українців від самого початку. До прикладу, цікавим є той факт, що стратегічний курс на інтеграцію до ЄС на початку 2000-х оголосили саме комуністи, котрі прийшли до влади, використовуючи проросійські лозунги. І хоча їхня євроінтеграція не виключала збереження тісних контактів із Росією та членства Молдови в СНД, саме за час їхнього перебування при владі країна активізувала діалог із Брюсселем, приєдналася до Європейської політики сусідства, підписала План дій ЄС-Молдова та відкрила власну місію при ЄС[7].

Помаранчева революція й обрання на посаду Президента України прозахідного Віктора Ющенка породжували надії української сторони на швидкий євроінтеграційний поступ. У ході інавгураційної промови на Майдані Незалежності 23 січня 2005 р. Віктор Ющенко наголосив: «Наше місце в Європейському Союзі, моя мета – Україна в об'єднаній Європі!... Шановні друзі ми ставимо перед собою амбітні завдання, я до останньої своєї клітини переконаний, що незабаром вони перетворяться в славні діла...»[8].

Проте, такі амбіційні плани відклалися на тривалий період. Причиною того була несприятлива євроінтеграційна політика всередині країни. Зокрема, часта зміна керівництва, яке не завжди підтримувало президента, зміна парламенту (Верховної Ради), де тодішній президент В. Ющенко не мав більшості, і звичайно ж, світова економічна криза 2008-2009 рр. За таких обставин Києву та Брюсселю не вдалося досягти консенсусу щодо інтеграції України.

Тому, незважаючи на євроінтеграційну ейфорію в Україні, зростання проукраїнських настроїв в європейських країнах, на завершальному етапі президентської каденції Віктора Ющенка питання щодо євроінтеграційних перспектив нашої держави залишалося відкритим. Така ситуація була підставою для тверджень, що впродовж «помаранчевого» періоду Україна не скористалася «вікном можливостей» для прискореної євроінтеграції, яке було відкрито для нашої держави[9]. У цей же час починається і новий етап відносин ЄС з Молдовою. У 2004 р. відбулась чергова хвиля розширення ЄС. У Брюсселі замислились над тим, що робити з іншими державами, які не увійшли до об'єднання, але демонстрували інтерес до співпраці, а подекуди й спорідненість. Так з'явилась Європейська політика

---

[5] *Гнатишин І.* Україна і Республіка Молдова: невикористаний потенціал. *Україна дипломатична.* 2018. Вип. 19. С. 393-396.

[6] *Герасимчук С.* Шлях Молдови до ЄС: пліч-о-пліч з Україною. *Українська призма. Рада зовнішньої політики.* 2023. URL: https://prismua.org/shliah-moldovy-do-yees/

[7] *Ковальчук С.* Євроінтеграційний супутник України: успіхи й загрози для Молдови на європейському шляху. *Аналітичний центр ADASTRA*. 2022. URL: https://bit.ly/4e5jCNe

[8] *Гурак І.* Україна на шляху до ЄС в часи президентства Віктора Ющенка: період «втрачених можливостей» чи поміркований поступ у складних геополітичних обставинах? *Наукові записки.* 2020. Вип. 2 (98). С. 281-298.

[9] Ibidem.

сусідства: Молдова, так як і Україна, була включена до нової політики ЄС, спрямованої на зміцнення зв'язків із сусідніми країнами. Політика передбачала збільшення фінансової допомоги та тіснішу співпрацю у торгівлі, енергетиці та безпеці[10].

Знаковим для Молдови став 2009 р.: Європейський Союз зробив ще один крок назустріч Молдові, було започатковано Східне партнерство, метою якого стало поглиблення відносин з шістьма країнами Східної Європи, включаючи Молдову. Партнерство створило платформу для політичного діалогу, економічної інтеграції та контактів між людьми. Це було відповіддю на бажання частини держав регіону (передусім України, Грузії та Молдови) інтегруватися до ЄС. Ініціатива включала низку конкретних заходів, зокрема таких як збільшення фінансової допомоги, початок переговорів щодо Угод про асоціацію та поглиблених і всеосяжних зон вільної торгівлі, а також спрощення безвізового режиму[11].

Демократична партія Молдови вважалася найбільш європтимістичною в молдовському політикумі й відповідно продовжила європейський рух, який найбільшої інтенсивності набув у 2010–2014 рр. За цей час було підписано Угоду про асоціацію між Європейським Союзом і Молдовою, а також досягнуто домовленості щодо приєднання країни до Поглибленої і всеохопної зони вільної торгівлі. Утім, усі здобутки перекреслив найбільший в історії країни корупційний скандал щодо крадіжки 1 мільярда доларів з державної банківської системи[12].

Фінансові махінації не просто обурили громадян та змусили їх вийти на масові антиурядові протести, але й підірвали їхню довіру до євроінтеграції, уособленням якої були: керівний ліберально-демократичний Альянс за євроінтеграцію, прем'єр Влад Філат і найвпливовіший олігарх та екслідер Демократичної партії Влад Плахотнюк. Так, якщо у 2012 р. підтримка євроінтеграційного курсу Молдови сягала 55%, а кількість критиків зближення з ЄС становила 30%, то у 2016 р. чисельність прихильників та противників була вже рівною і становила близько 38%[13].

Реальний шанс приєднатись до Європейського Союзу мала Україна за президенства Віктора Януковича. Відносини між сторонами були як ніколи сприятливі. Проте відверто проросійський В. Янукович на саміті у Вільнюсі 28–29 листопада 2013 р. не підписав асоціацію з ЄС і пішов на зближення з Росією. Реакція на ці події була негативною як у Європі, так і в Україні. Країни-члени Європейського Союзу розкритикували рішення тодішнього президента України та висловили підтримку українському народові. У Києві почався Євромайдан, кульмінацією якого стала зміна влади в країні, коли новим президентом обрали Петра Порошенка, який був проєвропейським. Проте наслідки вчинку його попередника Україна відчуває досі.

Черговим етапом став 2014 р, коли Молдова підписала угоду про асоціацію з ЄС, яка передбачала створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ). ПВЗВТ мала на меті наблизити економіку Молдови до стандартів ЄС і збільшити торгівлю між ними. Того ж року як флагманська держава Східного партнерства Молдова отримала й

[10] *Герасимчук С.* Шлях Молдови до ЄС...
[11] Ibidem.
[12] *Ковальчук С.* Євроінтеграційний супутник України...
[13] Ibidem.

безвіз з ЄС (безвізовий режим короткострокового перебування до 90 днів у Шенгенській зоні ЄС). Цього разу Кишинів навіть випередив Київ, адже Україна отримала свій безвіз лише у 2017 р.[14]

З приходом до влади нових очільників – Володимира Зеленського в Україні та Маї Санду в Молдові співпраця з ЄС тільки поглиблювалась. Обидва лідери взяли чіткий курс на зближення з Європою, що, у свою чергу, дратувало східного сусіда, який прагнув зберегти свій вплив у регіоні та за будь-яку ціну завадити вступу цих країн до Європейського Союзу. Тому події на Сході України та молдовському Придністров'ї знову прикували до себе увагу міжнародної спільноти. Та попри усі зусилля, Москва не зуміла досягти свого шляхом погроз і провокацій. Президенти В. Зеленський і М. Санду наголосили, що європейська інтеграція є пріоритетом для майбутнього їх країн.

Однак, Росія не погодилась із таким порядком речей і 24 лютого 2022 р., порушивши усі можливі статути та правила, розпочала повномасштабну війну в Україні, розраховуючи добитись силою того, що не змогла дипломатією. Та реакція була цілком протилежною. 28 лютого 2022 р. український уряд в умовах війни підписав заявку на членство в Європейському Союзі з проханням про негайне приєднання. 3 березня 2022 р. проєвропейська президентка Молдови підписала аналогічну заявку від Республіки Молдова. Менш, ніж за чотири місяці на черговій Європейській раді лідери ЄС надали Україні та Молдові статус країни-кандидата на вступ в ЄС. Таке швидке рішення з боку ЄС без перебільшення можна назвати безпрецедентним, адже протягом останніх тридцяти років лідери ЄС були зосереджені на поступовому впровадженні демократичних і правових реформ, які б наближали до Європейського Союзу. Війна в Україні та змінний безпековий ландшафт відкрили вікно можливостей для України та Молдови, змусивши ЄС швидко розглянути подані заявки на членство. Таким чином, в ЄС продемонстрували знак солідарності та підтримки Україні, а також убезпечили Республіку Молдова від перспективи бути «сірою зоною» з можливим впливом Росії через існуючу енергетичну залежність і розміщення російського військового контингенту на території Придністров'я[15].

Уже не перший раз Москва намагається перешкодити Кишиневу зблизитися із Заходом. При цьому «кремль» використовує економічну та політичну зброю, щедро підкріплену пропагандою. Росія так чи інакше контролює майже дві третини телевізійних каналів країни. Всі вони поширюють ті самі антиєвропейські повідомлення[16].

Придністров'я, що залишається під контролем Москви, у нинішніх геополітичних трансформаціях стає елементом стримування не тільки проєвропейських сил у самій Молдові, а й джерелом проектування російської загрози на південно-східні регіони України. Так, за 2014 – першу половину 2015 р. кілька сотень російських миротворців на берегах Дністра істотно наростили свою боєготовність, активніше проводять бойову підготовку, стрільби та маневри[17].

Росія всіляко дестабілізує ситуацію у Молдові. Через підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом був заборонений імпорт молдовського вина, а потім – молдовських фруктів,

[14] *Герасимчук С.* Шлях Молдови до ЄС...
[15] *Вуйко А.* Основні етапи формування євроінтеграційного курсу України та Молдови... С. 33–42.
[16] *Ляшенко Т.* Молдова на шляху євроінтеграції... С. 361–376.
[17] Ibidem.

овочів і м'яса. Крім того, Москва погрожує депортувати 500 тисяч молдовських робітників. Питанням залишається, чи піде Російська Федерація на військове вторгнення, як в Україні[18].

Російсько-українська війна значно пришвидшила євроінтеграційні процеси обох країн. У результаті чинна проєвропейська влада України та Республіки Молдова майже одночасно підписали заявку на членство до ЄС і за короткий період отримали статус кандидатів на вступ до ЄС. Це свідчить про те, що на даному етапі обидві країни знаходяться на одному рівні процесу імплементації євроінтеграційного курсу[19].

В умовах війни, європейська інтеграція та співробітництво з ЄС в Україні розглядаються переважно у контексті воєнної, фінансово-економічної підтримки України, спільного опору країні-агресору та повоєнного відновлення. Для Республіки Молдова, яка за час російсько-української війни зіткнулася з міграційними та економічними викликами, і досі залишається енергетично залежною від Росії, з російським «миротворчим» контингентом у невизнаному Придністров'ї, європейська інтеграція розглядається як єдина можливість не залишитися сірою зоною для подальшого впливу Російської Федерації, а також бути фінансово підтримуваною Європейським Союзом, послідовно здійснюючи необхідні реформи для вступу в ЄС[20].

Варто зазначити, що протягом 2022-2023 рр. було значно поглиблено взаємодію з ЄС у межах Європейського фонду миру (ЄФМ) для отримання відповідної матеріально-технічної підтримки та збільшення бойового потенціалу українських Збройних сил. Після початку повномасштабної російської військової агресії проти України ЄС передав сім пакетів фінансової допомоги для потреб ЗСУ в межах ЄФМ – по 500 млн. євро кожний[21].

У межах інструментів зовнішньої політики на потреби розмінування України буде надано приблизно 25 млн. євро. Допомога ЄС передбачатиме необхідне устаткування для державних операторів протимінної діяльності України та підтримку спроможності влади ефективно керувати відповідною національною програмою. Окрім військової, ЄС надає також гуманітарну допомогу (власним коштом – уже на суму 685 млн. євро, а коштом держав-членів ЄС – на суму 1,07 млрд. євро). Її спрямовують через гуманітарних партнерів ЄС на місцях, а також через агентства ООН, Червоного Хреста та міжнародні неурядові організації[22].

14 грудня 2023 р. Європейська рада ухвалила рішення про відкриття переговорів про приєднання до ЄС Республіки Молдова та України, що стало не тільки перемогою дипломатії обох країн, а й наслідком особливих зусиль, які іноді менш помітні для широкого загалу. Та це рішення, що відкрило нові стратегічні перспективи для регіону, вимагатиме від Києва та Кишинева також посилення координації наших позицій на шляху до ЄС[23].

Російська збройна ескалація сприяла проєвропейському об'єднанню громадян України та укріпленню незворотності руху до Європейського Союзу. Це підтверджується

[18] Ibidem.
[19] *Гнатишин І.* Україна і Республіка Молдова: невикористаний потенціал... С. 393-396.
[20] Ibidem.
[21] *Ченцов В.* Радимо партнерам у Брюсселі дотримуватися максимальної гнучкості... С. 285-302.
[22] Ibidem.
[23] *Ківерь В.* Європейська інтеграція на двох: Україні та Молдові треба разом працювати у 2024 році. *Європейська правда.* 2024. URL: https://www.eurointegration.com.ua/experts/2024/01/9/7177052/

результатами соціологічних досліджень Центру Разумкова, проведених протягом 2021 і 2022 років, які ілюструють висхідну зміну проєвропейських настроїв серед українських громадян. Якщо в березні 2021 р. 59% опитаних підтримували вступ до ЄС, то в жовтні 2022 р. таку думку поділяли 79% громадян України.

Умовами подальшого успішного просування євроінтеграційного курсу України є фактична реалізація реформ у різних сферах. Проте, в умовах війни в Україні, яку розв'язала Росія, політична, військова, фінансова та гуманітарна підтримка країн ЄС є критично важливими. Санкційна політика ЄС також є інструментом допомоги у протистоянні країни агресору.

Євроінтеграційний процес Республіки Молдова, в умовах війни в Україні, є як унікальним, так і суперечливим. Попри кризу внутрішніх політико-економічних процесів, потоку біженців, спричинених повномасштабним вторгненням Росії на територію України, спроби дестабілізації та диверсій на території невизнаного Придністров'я, країна все ж набула статусу кандидата на вступ до ЄС та впроваджує положення Угоди про асоціацію та рекомендації Єврокомісії.

Слід зазначити, що у відповідь на чинну фазу євроінтеграційних процесів активно реагують проросійські політичні сили, які досі не визнали Росію агресором і продовжують свою діяльність у Парламенті Республіки Молдова. А це становить безпосередню загрозу для країни та її європейського майбутнього, яке згідно з дослідженням WatchDog за підтримки Європейського Союзу, станом на березень 2023 р. підтримує 51,9% громадян Молдови.

У відповідь на подачу заявки на вступ до ЄС, проросійські сили у Молдові спробували вчиняти внутрішньополітичні дестабілізаційні кроки, вимагаючи референдуму, щоб підтвердити свою позицію щодо незалежності від Молдови[24].

Незважаючи на зовнішню агресію, Україна продовжує вживати активних заходів у переговорному процесі з придністровського врегулювання. Вона підтримує суверенітет і територіальну цілісність Республіки Молдова, вимоги молдавської сторони про виведення російських військ, зброї та боєприпасів з території Молдови, а також трансформацію миротворчої операції під проводом Росії в Придністровському регіоні у міжнародну цивільну місію. Конфлікт має бути вирішений мирним шляхом на основі дотримання територіальної цілісності Республіки Молдова на міжнародному рівні у визнаних кордонах[25].

Висновки. Отже, можна стверджувати, що теперішні Молдова та Україна впевнено крокують у напрямку Європейського Союзу, виконуючи усі поставлені перед ними завдання. Найбільшою перешкодою на їхньому шляху є Російська Федерація, яка ще живе минулим і вважає, що зможе все змінити на свою користь. Проте добро завжди перемагає зло, так програє і Кремль з його провокаціями та шантажем, а Україна та Молдова вступлять у майбутнє разом, тим паче їх підтримує Європа та весь цивілізований світ.

Нинішні президенти Володимир Зеленський та Майя Санду проходять цей шлях разом і неодмінно у найближчі роки Республіка Молдова та Україна стануть країнами-

[24] *Вуйко А.* Основні етапи формування євроінтеграційного курсу України та Молдови... С. 33–42.
[25] *Гнатишин І.* Україна і Республіка Молдова: невикористаний потенціал... С. 393–396.

членами Європейського Союзу, що назавжди пов'яже їх з Європою і залишить Росію далеко позаду.

Tetiana Kuznets, Larysa Fytsyk

Ukraine and Moldova on the Way to European Integration

Abstract: The article examines the European integration path of Ukraine and the Republic of Moldova; the dynamics of economic, political, and social relations between the countries and the European Union were followed; the key factors that made it impossible for these states to join the EU from 1991 to 2024 are characterized. The article singles out external and internal factors that contributed to both the rapprochement and distancing of Ukraine and Moldova from the EU member states. The essential role of Russia, which is trying by all possible means to maintain its influence in these countries and prevent their joining the European Union, is also taken into account.

The determining factor of orientation towards the West, and not towards the East, is that Moscow uses dirty tricks to achieve its goals. In particular, political provocations, threats of escalation, nuclear blackmail. Both countries have conflicts with the Russians, such as Transnistria in Moldova and the war in Ukraine started by Russia. Perhaps 200 or 300 years ago, this would have happened, and the Kremlin would have reached its, but modern 21 century changes all rules and possibilities. Therefore, it is only a matter of time before military Russia and its ambitions disappear.

It was concluded that Ukraine and Moldova have come a long way in the direction of the EU, changing their orientations either to Europe or to Russia. Such a frequent change of views was influenced by the change of power in both countries, which focused on both the EU and Russia. In Ukraine, this was due to the fact that some Ukrainian politicians were openly pro-Russian and often acted as puppets of the Kremlin. In Moldova, the situation is somewhat different, in the country, both pro-Moscow and pro-European officials constantly lobbied between the two sides, trying not to quarrel with one or the other. And one cannot reject the Kremlin's blackmail, threats, and direct aggression. However, all Moscow's efforts did not come true, both countries were only hardened, consolidated and united by these events in a single desire to forever reject Russia in the past and enter the European future.

Keywords: Ukraine, Moldova, European Union, Russian-Ukrainian war, Transnistria, Transnistrian conflict, European Union, Russia, European integration